

ları yeniləşdirilir, kadr potensialını gücləndirməklə bağlı müəyyən işlər görülür.

Təhsildə aparılan islahatların qarşıya qoyduğu problemlərin həlli ilə bağlı dövlət və hökumət səviyyəsində nə qədər yüksək səviyyəli qanunlar, qərarlar, əmrilər, təlimatlar və s. qəbul edilir – edilsin, əgər onların fəlsəfəsi – ideyası, məzmunu və mahiyyəti təhsil müəssisələrinin – məktəblərin pədoqoji kollektivləri və onların rəhbərləri tərəfindən lazımcına dərk edilmərsə islahatın bəyata keçirilməsində köklü uğur qazanmaq mümkün deyildir. Çünki, sistemləşdirilmiş təhsilə – təhsilvermə, təlim – tərbiyə - tədris prosesi məhz məktəbdə - siniflərdə, qruplarda, sinifdən xaric və məktəbdən kənar məşğələlərdə həyata keçirilir.

Bələ bir şəraitdə məktəbə məsuliyyətli, təşəbbüskar, işgüzar, “sürətlə düşünməyi və sürətlə işləməyi” bacaran direktor – menecer, lider gərəkdir.

Rəyçi: pədoqogika üzrə fəlsəfə
doktoru İ. Cavadov

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Педагогический словарь, М., 1960.
2. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti, III c.
3. Qısa izahlı iqtisadi terminlər lüğəti, Bakı, 2005.
4. Словарь иностранных слов, М., 1986.
5. М.М.Мehdizadə, Т.Ə.Əllahverdiyev, Q.Н.Əliyev. “Azərbaycanda xalq maarifinin sürətlə inkişafı”, B., 1980.
6. Избранные педагогические сочинения, том третий, М. 1981.

7. Kəlilə və Dimnə, B., 1982.

8. N.Tusi. Əxlaqi – Nasiri, B., 1980.

A.Муратов

Школьный директор -
школьный менеджер, лидер
педагогического коллектива

Резюме

В статье говорится о важности формирования менеджмента в образовании, управления школой в новых условиях, о важной роли его в обществе, о том, как система образования имеет многоступенчатую и многохарактерную сложную инфраструктуру. Высказываются интересные мысли о том, как директор, будучи руководителем образовательного учреждения, он должен владеть какими именно качествами, каким именно он должен уделить аспект внимания.

A.Muradov

School director - school manager,
leader of pedagogical collective
Summary

In the article it is spoken about education system having multi-stage and multistage complex infrastructure, the great role of the school in the society, management of the school in a new condition and about the importance of formulation of education management. Interesting ideas about the school director who has essential virtues, and his opinions and important factors about management are shared with the readers.

Psixologiya

Öyrənmənin müasir psixoloji konsepsiyaları və təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsində onların rolu

Azadxan Adıgözəlov
ADPU-nun kafedra müdiri,
pədoqoji elmlər doktoru, professor

Açar sözlər: öyrənmə, tədris, təlim, öyrənmənin konsepsiyaları (assasiativ, şərti reflekslər, işarə, əməliyyat), aqli əməliyyatın mərhələli formalaşması nəzəriyyəsi.

Ключевые слова: преподавание, обучение, концепции научения (ассоциативная, условнорефлекторная, знаковая, операционная), теория поэтапного формирования умственных действий.

Key words: learning, teaching, training, concepts of learning (associative, conditioned reflex, indicative, operational), stage-by-stage formation of mental acts theory.

Azərbaycan Respublikasında təhsil islahatları uğurla davam edir. Təhsil islahatının yeni mərhələsində təlimin məzmununu ifadə edən dövlət standartları hazırlanmış, onların həyata keçirilməsini reallaşdıran ayrı-ayrı fəndlərin proqramları və dərslikləri, ibtidai siniflər üzrə fənn kurikulumları müəllimlərin və şagirdlərin istifadəsinə verilməmişdir. Dərsdə fəal interaktiv təlim metodları müəllimlər tərəfindən uğurla tətbiq olunur.

Lakin bütün bunlarla yanaşı praktiki hələ də öyrənmə, təlim, tədris və digər psixoloji və pədoqoji anlayışların yerində və düzgün işlənilmədiyi, bir sıra hallarda onların bəttə fərqləndirilmədiyi müşahidə olunur. Bunları

nəzərə alaraq həmin anlayışların və öyrənmənin müasir psixoloji konsepsiyalarının mahiyyətini qısa şərh etməyi faydalı hesab edirik.

Psixologiya elmində biliklərin alınmasının istənilən prosesi öyrənmə adlanır. Öyrənməyə həm təşkil olunmuş tədris-idrak fəaliyyətinin nəticəsi, həm də kortəbii şəkildə (kitab oxumaq, radio və televiziya verilişlərinə qulaq asmaq, insanlarla müsahibə aparmaq və i.ə. vasitəsilə) əldə olunan bilik, bacarıq və vədsizlik daxildir. Məhz belə məqsədyönlü təşkil olunmuş və istiqamətlənmiş öyrənmə təlim prosesinə daxildir.

Didaktikada təlim dedikdə müəllimin aparıcı rolu omlaqla müəllim və şagirdlərin birgə fəaliyyəti başa düşü-

lür. Təlim prosesinin iki tərəfini fərqləndirmək lazımdır:

1) tədris – proqram materialının izahına, şagirdlərin tədris-idrak fəaliyyətinin təşkilinə, onlar tərəfindən bilik, bacarıq və vərdislərin mənimsənilmələrinin yoxlanılmasına istiqamət götürən müəllimin fəaliyyətidir;

2) təlim – müəllimin rəhbərliyi altında biliklərin mənimsənilməsi, möhkəmləndirilməsi və tətbiqinə, bacarıq və vərdislərin formalaşdırılmasına istiqamətlənən şagirdlərin şüurlu fəaliyyətidir.

Öyrənmənin müasir psixoloji konsepsiyalarının mahiyyəti bir sıra görkəmli alimlərin, o cümlədən, L.B.İtelsonun, N.F.Talizinanın əsərlərində izah olunmuşdur.

Azərbaycan psixoloqlarından Ə.Bayramov, Ə.Əlizadə, M.Həmzəyev, R.Əliyev və başqaları da yeri gəldikcə bu məsələlərə toxunmuşlar.

Öyrənmənin mahiyyəti-obyektlər arasında mövcud olan əlaqələrin, onların xassələrinin, əməllərin, psixi vəziyyətlərin və i.a. insan tərəfindən mənimsənilməsidir. Öyrənmənin məzmunu-insanın hissi təcrübəsinin elementləri arasında, assosiasiyaların əmələ gəlməsidir.

Öyrənmə şəraiti – birləşdirilən elementlər fiziki (fəza və zaman qonşuluğu), psixoloji (oxşarlıq və ziddiyyət), funksional (məqsəd və vasitələr, keyfiyyət və kəmiyyətlər, səbəb və nə-

Aristotelin idrak nəzəriyyəsinə əsaslanan ilk konsepsiya öyrənmənin assosiativ konsepsiyası adlanır. Psixologiyada assosiasiya-müəyyən şəraitdə iki və ya daha çox psixi hadisələr (duygular, təsəvvürlər, ideyalar və s.) arasındakı əlaqədir. Bu əlaqənin yerinə yetirilməsi-assosiasiyanın bir həddinin meydana gəlməsi müntəzəm surətdə digər həddin meydana gətirilməsindən ibarət olan əlaqə assosiasiyanın aktuallaşdırılmasına səbəb olur. Assosiasiyanın psixofizioloji əsası şərti refleks hesab olunur.

Öyrənmənin assosiativ konsepsiyasının mahiyyətindən danışarkən qeyd edilmişdir ki, hər bir idrak duyğudan başlayır, duyğuların birləşməsi və üst-üstə düşməsi qavrayış, bu qayda ilə qavrayışdan təsəvvürlər, bu sonuncudan isə anlayışlar əmələ gəlir. Bunu sxematik olaraq aşağıdakı kimi başa düşmək olar.

ticələr, əşyalar və onların xassələri arasında münasibətlər, məntiqi (xüsusinin ümumiyyə, növün cinsə, şərtin nəticəyə və s. münasibəti) arasında bilavasitə yaxınlıq, əlaqənin olmasıdır.

Öyrənmənin əsasını – müşahidə və təcrübə, fərqləndirmə və eyniləşdirmə, kəşfə və birləşdirmə təşkil edir. Buradan didaktikənin Y.A.Komenski tərəfindən ifadə olunduğu prinsipləri alırıq: əyanilik, anlaşılqlılıq, möhkəmlilik, sistemətiklik, ardıcılıqlıq, hissədən tama, tanış olandan tanış

olmayana, yaxından uzağa və i.a. keçid təşkil edir.

Assosiativ konsepsiyaya əsaslanan öyrənmə prosesinin ümumi sxemi alınan pedaqoqu İ.Herbard tərəfindən işlənib hazırlanmışdır. Assosiativ konsepsiya əsasında qurulmuş öyrənmə prosesinin modeli şagirdləri həyata, praktik fəaliyyətə lazımi şəkildə hazırlamırdı. XX əsrin əvvəllərində istehsalatın inkişafı məktəbə, ümumi təhsilin səviyyəsinə yeni sosial tələblər verdikdə buna uyğun təlim modelinin qurulması üçün öyrənmənin assosiativ konsepsiyası qeyri-qənaətbəx hesab olunmuşdur.

Bu dövrdə psixoloqlar və fizioloqlar öyrənmənin şərti reflektor konsepsiyasının müxtəlif variantlarını işləyib hazırlamışlar. Bu konsepsiya İ.P.Pavlovun şərti və şərtsiz refleks təliminə əsaslanır. Şərti refleks konsepsiyasında öyrənmənin mahiyyəti-əşya və hadisələrin mühüm xassələrini, bu xassələrə əsaslanan faydalı fəaliyyət və özünü aparma şəxsin mənimsəməsindən ibarətdir. Şərti refleks konsepsiyasında öyrənmənin məzmunu-orqanizmin və ya xarici mühitin şərtsiz (anadangəlmə) qıcıqlandırıcıları ilə şərti (mənimsənilən) reaksiyaları arasında yaranan əlaqələrdən ibarətdir.

Klassik şərti reflekslər üçün göstərilən əlaqələrin əmələ gəlməsinin zəruri şəraiti möhkəmləndirmə (siqnallardan biri subyektin müəyyən tələblərinə cavab verməlidir) və təkrar (ki-fayət qədər qısa müddətdə şərti və şərtsiz siqnalları üst-üstə düşməsi paraktikada bir neçə dəfə baş verməlidir).

Öyrənmənin nəticəsi-analiz, sintez və xarici informasiyanın qiymətləndirilməsi, həmçinin yeni, faydalı rəflər növlərinin seçilməsi və möhkəmləndirilməsidir.

Öyrənmənin şərti reflektor konsepsiyasında – başlıca hissə şəxsi təcrübə, araşdırma, cəhd, sınaq və həvələr əsasında real aləmin xassələri və qanunlarının şagirdlər tərəfindən müəyyən edilməsindən ibarət olan təlim prosesinin modeli olmalıdır.

Öyrənmənin ən fəal metodları şagirdin aktiv fəaliyyəti ilə əlaqədar olan: müşahidə və eksperiment, əməyin müxtəlif növləri, şəkil və çertiyoqların çəkilməsi, modelləşdirmə, hesablamalar, notica və qənaətlərin tərtibi, ədəbiyyatla işləmə, referatların hazırlanması, fəaliyyət nəticələrinin müzakirəsi və təhlilidir. Təlim prosesinin bu modeli şagirdlərin idrak fəaliyyətlərinin, təlimi şagirdlərin tələbatları və ehtiyacları ilə əlaqələndirməyin, şagirdlərin idrak, tədqiqatçılıq və praktik fəaliyyətlərinin fəallaşdırılmasının mühümlüiyə pedaqoqlar düşündürən mövzuya çevrilmişdir.

Lakin öyrənmənin şərti reflektor konsepsiyası təlimi cəmiyyətin tələbləri və naraqlarına deyil, uşağın fərdi məhdudlaşmış tələbləri və maraqlarına uyğunlaşmışdır. Ona görə də təlimin bu metodunun 1920-ci illərdə məktəb praktikasına layihə və kompleks metodlar şəklində daxil edilməsi cəhdləri haqlı olaraq tənqid olunmuşdur. Öyrənmənin şərti reflektor konsepsiyasının nümayəndələri şagirdlərin idrak fəaliyyətlərinin idarə olunması məsələsini bu və ya digər asso-

siasiyaların psixoloji təbiətinin açılmasında görürlər. Onların fikrinə bu onların öyrənmə prosesini idarə etməyə, səhv assosiasiyaları aradan qaldırmağa və onların yeni növlərini yaratmağa imkan verir. Lakin öyrənmənin şərti reflektor konsepsiyasının təlim prosesinin bir sıra tərəflərini, xüsusən, tədris-ıdrak fəaliyyətinin quruluşuna sistemli yanaşmanı izah etmək imkanı olmamışdır. Kibernetika isbat etmişdir ki, istənilən təşkil olunmuş sistem üçün tam ayrı – ayrı elementlərin əlaqələrinə təyin etmir, əksinə, tam elementlərin birləşdirilmə üsullarını müəyyən edir. Öyrənmənin assosiativ və şərti reflektor konsepsiyasına uyğun olaraq tam həmişə elementlərdən, bu elementlərin ayrı – ayrı əlaqələlərindən münasibət, xüsusi münasibətlərdən struktur qurulur.

Təlimə yeni tələblərlə əlaqədar olaraq öyrənmənin işarə (nişan, söz signal) konsepsiyası meydana gəlmişdir. Hələ L.S. Viqotskidən çox-çox öncə işveçli linqvist Ferdinand de Sossyur dilin işarələr sistemindən ibarət olduğunu vurğulamışdır. Onun əsasında mahiyyət əlaqələri və ya necə deyirlər işarə, semiotik əlaqələr dayanır. İnsanın psixoloji fəaliyyətində işarə münasibətlərinin rolunu dərindən tədqiq edən görkəmli psixoloq L.S.Viqotski olmuşdur. O göstərmişdir ki, insanda real aləmin inikasının xüsusi formasının-anlayışları və onların münasibətlərini idarə etmək üçün anlayışların və xüsusi işarələrin sisteminin (dil) meydana gəlməsi – real aləmin ümumi xassələri haqqında insanlığın topladığı bilikləri mənimsə-

mayə imkan vermişdir.

Öyrənmənin işarə konsepsiyası aşağıdakı parametrlərlə xarakterizə olunur:

- Öyrənmənin mahiyyəti – şagirdlərdə real aləmin mühüm münasibətlərini əks etdirən anlayışlar və onların sistemlərinin formalaşdırılmasıdır; öyrənmənin məzmunu – bu münasibətlərin aşkar edilməsi və istifadəsi, onların anlayışlarda inikası və sözlərdə möhkəmləndirilməsi; öyrənmənin şəraiti-ictimai praktika üçün əhəmiyyətli olan münasibətlərin aşkar edilməsi və mücərrədləşdirilməsi, onların xarakteri və ümumiliyinin müəyyən olunması, onların sözlərdə möhkəmləndirilməsi; öyrənmənin əsasları – anlayışlar və onlara uyğun terminlər arasında, anlayışlar və onlarda əks olunan real münasibətlər arasında işarə münasibətlərinin əmələ gəlməsi.

- Öyrənmənin işarə konsepsiyasının üstünlüyü ondan ibarətdir ki, o, öyrənmə prosesinə sözü müşahidə və qavramaya əlavə vasitə kimi daxil edir. Təlimə yalnız müxtəlif bilik və məlumatların məcmusunun toplanılması kimi deyil, şagirdlərdə anlayışlar və prinsiplərin formalaşması kimi baxılır.

L.S.Viqotski və S.L.Rubinşteynin nailiyyətlərinə əsaslanaraq öyrənmənin işarə konsepsiyasının əsasları N.A.Mençinskaya, D.N.Boqoyavlenskaya, C.Bruner, E.N.Kabanova – Meller, D.V.Elkonin tərəfindən inkişaf etdirilmişdir.

Psixologiyada təfəkkür mexanizminin şərhli S.L.Rubinşteyn tərəfindən aşağıdakı kimi ifadə olunmuşdur:

"Təfəkkür prosesi – ilk öncə analiz və sintez vasitəsilə ayrılanların təhlili və onların tərkib hissəyə bölünməsidir; sonra isə bu onlardan yaranan mücərrədləşmə və ümumiləşmədir. Onların bir – biri ilə qarşılıqlı münasibətlərində bu prosesin qanunauyğunluqları təfəkkürün əsas daxili qanunauyğunluğudur" (6).

Öyrənmənin assosiativ, şərti reflektor və işarə konsepsiyaları üçün ümumi olan psixi fəaliyyətin əsasən əksətmə – ıdrak xarakteridir. Onlarla yanaşı hazırda dünyada öyrənmənin əməliyyat konsepsiyası intensiv şəkildə işlənib hazırlanır. Öyrənmənin bu konsepsiyası fərdin psixi fəaliyyətinin istiqamətlənmə-əməliyyat strukturuna əsaslanır və öyrənmənin digər konsepsiyalarından daha çox bilik və fəaliyyətin əlaqəsi problemini həll edir.

Bu konsepsiyanın əsasında interiorizasiya haqqında təlim dayanır. Xarici real əməliyyatın daxili, ideal əşyalara çevrilməsi prosesi interiorizasiya prosesi adlanır. Bu nəzəriyyədə əməliyyat təfəkkür prosesinin əsas struktur vahidi qəbul olunur. Obyektlər üzərində ideal plana köçürülən və bu obyektlərin obrazları üzərində əqli əməliyyat kimi yerinə yetirilən praktik əməliyyatlar təfəkkürün əməliyyat komponentləridir. Öyrənmənin əməliyyat konsepsiyası sahəsində ən tanınmış tədqiqatlar J.Piayeyə məxsusdur. Öyrənmənin əməliyyat konsepsiyasının bir variantı görkəmli psixoloq P.Y.Qalperin tərəfindən işlənib hazırlanmış "Əqli əməliyyatın mərhələli formalaşması" nəzəriyyəsi adlanır. Bu nəzəriyyənin əsas müddəası xarici

maddi əməliyyatın inikası planına (qavrayışlar, təsəvvürlər və anlayışlar planına) köçürülməsi nəticəsinin psixi fəaliyyət olduğunu göstərməkdən ibarətdir. Belə köçürülmə prosesi hər birində əməliyyatın yeni inikası, canlandırılması və onun sistemli mahiyyətə çevrilmələrinin baş verdiyi bir sıra mərhələlərdən ibarətdir.

Qalperin nəzəriyyəsinə uyğun öyrənmə onun planlaşdırılması və verilmiş şəraitdə həyata keçirilməsi üçün lazım olan fəaliyyət istiqamətlərinin və əqli əməliyyatların mənimsənilməsinə gətirilir. Buradan alınır ki, öyrənmə əqli fəaliyyətlərin və ıdrak strukturlarının təlimi əsasında şagirdin psixi fəaliyyətinin idarə edilməsidir.

İstənilən yeni bilik və bacarıqların tam şəkildə formalaşdırılması üçün P.Y.Qalperin aşağıdakı mərhələlərin ardıcılığını təklif etmişdir.

1. Motivasiyanın yaradılması. Bu zaman daxili –motivasiya (fəaliyyət prosesinə maraq) xarici motivasiyadan (xarici məqsədlər naminə yerinə yetirildikdə) eibarlı olur.
2. Əməliyyatın əsasları sxeminin izahı və ayrılması. Bu mərhələdə şagirdlər əməliyyatın təkbinə daxil olan əməllərin necə və hansı ardıcılıqla yerinə yetirildiyini aydınlaşdırırlar.
3. Əməliyyatın maddi və ya maddələşdirilmiş şəkildə formalaşdırılması. Təlim əsasən nəzəri biliklərin formalaşdırılmasına istiqamətləndiyindən təlimə əməliyyatın maddi şəkli deyil, maddələşdirilmiş şəkildə formalaşdırılmasından başlamaq vacibdir. Lakin əməliyyatın maddələşdirilmiş şəklinin formalaşdırılmasından sonra

əməliyyatın maddi mərhələsinə (real əşyaların təhlilinə) keçmək zəruridir. Üçüncü mərhələdə söz daxil edilir. Şagirdlər yerinə yetirilən əməli izah edirlər.

4. Maddi-maddiləşdirilmiş vasitələrə istinad etmədən əməliyyatın uca səslə formalaşdırılması. Əməliyyatın bütün tərkib hissələri danışq formasında mənimsənilməlidir. Adətən aşağıdakı ardıcılıq gözlənilir: əvvəlcə yerinə yetiriləcək əməli şagirdlər "öz sözləri ilə" danışır, sonra tədricən bu mərhələnin nəticəsi olan elmi dilə keçirlər.

5. Əməliyyatın daxili nitqə (ürəyində) formalaşdırılması. Bu əməliyyatın əqli plana köçürülməsi üçün keçid mərhələsidir. Həmin mərhələdə əməliyyatın qısa şəkildə yerinə yetirilməsi və avtomatlaşdırılması başlayır.

6. Əməliyyatın daxili nitqə, daxili nitqin isə xalis fikrə keçməsi. Bu mərhələdə əməliyyat avtomatik axın əldə edir və özünü müşahidə mümkün olmur. Şüur yalnız bu prosesin məhsulu kimi əldə edilir.

Əqli fəaliyyətin mərhələli formalaşdırılması nəzəriyyəsinə görə biliklərin mənimsənilməsi mərhələli fəaliyyətin mənimsənilməsi mərhələli ilə birlikdə nəzərdən keçirilir. Biliklər ilk başlanğıcdan əməliyyat strukturlarına daxil edilir. Bu zaman biliklərin keyfiyyəti onların mənimsənilməsində istifadə edilən fəaliyyətin adekvatlığı ilə təyin edilir. N.F. Talizina qeyd edir ki, "Bilikləri heç bir vaxt hazır şəkildə vermək olmaz. Onlar həmişə bu və ya digər fəaliyyətə daxil edilməsi ilə mənimsənilir."

"Əqli fəaliyyətin mərhələli formalaşdırılması" nəzəriyyəsi biliklərin mənimsənilməsi prosesində nəzarətin təşkilinə tələbləri əsaslandırır. Biliklərin mənimsənilməsinin ilk 2 mərhələsində nəzarət əməliyyat üzrə, 3-cü və 4-cü mərhələlərdə yerinə yetirilmiş hər bir tapşırıq sisteməlik şəkildə nəzarətdə olmalıdır, sonrakı mərhələlərdə isə nəzarət epizodik də ola bilər.

Əqli fəaliyyətin mərhələlər üzrə formalaşdırılması nəzəriyyəsi də proqramlaşdırılmış təlim kimi, təlim prosesinin idarə olunması problemini öyrənmənin digər konsepsiyalarından daha yaxşı həll edir. Proqramlaşdırılmış təlimdən onun üstünlüyü ondan ibarətdir ki, o yalnız biliklərin məzmununu deyil, həmçinin, onlara yiyələnmə yollarını, təfəkkür əməliyyatlarını, mənimsənilən biliklərə ciddi adekvat olan fəaliyyətləri, biliklərin mənimsənilməsinə nəzarət yollarını planlaşdırır. Bununla da bütün təlim prosesinin idarə olunması proqramlaşdırılır.

Öyrənmənin əməliyyat nəzəriyyəsinə əsaslanan təlim prosesinin əsas prinsipləri aşağıdakılardır:

a) Məsələ həllinin gedində anlaşıqlar, ideyalar və metodların daxil edilməsinə onların təbiiyyəti;

b) Fikri fəaliyyətin onun tərkibinə daxil olan əqli əməliyyatlara ayrılması;

c) Müxtəlif tip məsələlərin həlli, tədris-idrak fəaliyyətləri üçün şagirdlərdə əqli əməliyyatlar sisteminin formalaşdırılması;

ç) Şagirdlərə tədris məsələlərinin tiplərini və onların həlli üsullarını

müəyyən edən istiqamətlər haqqında məlumat vermək;

d) İnteriorizasiya və eksteriorizasiya prosesində əqli əməliyyata keçən maddi və sözlü əməllərdən istifadə etmək.

Öyrənmənin əməliyyat nəzəriyyəsinə əsaslanan bu prinsiplərdən maddi-sözlü fəaliyyətin köməyi ilə şagirdlərin psixi fəaliyyətinin idarə olunması kimi təlimin modeli alınır.

Nəzərdən keçirilən öyrənmə nəzəriyyələrinin hər biri və təlim prosesinin uyğun modeli bilik, bacarıq və vərdislərin mənimsənilməsinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinə istiqamətlənmişdir və müəkkəb təlim prosesinin müxtəlif tərəflərini izah edirlər. Ona görə də onlardan hər hansı birini əsas kimi qəbul etmək çətinidir. Lakin hər bir öyrənmə konsepsiyasından alınan nəticələr və prinsiplər riyaziyyat təlimində müvəffəqiyyətlə istifadə oluna bilər. Tədris – tərbiyyə prosesinin təşkilinə müxtəlif yanaşmaları düzgün əlaqələndirməklə optimal nəticələr əldə etmək olar.

Rəyçi: prof. R. Əliyev

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Sosial psixologiya. Bakı, 2003.
2. Игнатьев Л. Психологические теории обучения и модели процесса обучения // Советская педагогика, 1973, № 3, с 83-95.
3. Mirzəyev İ. Sosial psixoloji amillər və onun şəxsiyyətin inkişafına

təsiri // Azərbaycan məktəbi, 2008, № 2.

4. Талызина Н. Управление процессом усвоения знаний. М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1975-343 с.

5. Гальперин П. Развитие исследований по формированию умственных действий. В. К.: Психологическая наука в СССР. М., 1959, Т.1-599с.

6. Давыдов В. Виды обобщений в обучении М.: Педагогика, 1972-423с.

7. Рубинштейн С. О мышлении и путях его исследования. М.: Изд-во АН СССР, 1958.-147с.

A. Aдыгсəлов

Современные психологические концепции научения и их роль в повышении качества обучения

Резюме

В статье излагаются современные психологические концепции научения и их роль в повышении качества обучения. Основное внимание направлено на поэтапное формирование умственных действий.

A. Adigəzalov

Modern psychological conceptions of teaching and their role in improving the quality of education

Summary

The article is dedicated to the modern psychological conceptions of teaching and their role in improving the quality of education.